

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Законодавство України у сфері державної служби передбачає, що державний службовець зобов'язаний здійснювати надані йому права і покладені на нього обов'язки у межах, встановлених у зв'язку з зайняттям відповідної посади. Соціальне призначення державної служби полягає в забезпеченні ефективного здійснення завдань і функцій держави, серед яких людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найважливішими соціальними цінностями (1). Сумлінне виконання державними службовцями покладених на них службових повноважень — одна з надійних гарантій забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Державні службовці у своїй діяльності повинні забезпечувати довіру суспільства і громадян до державної служби, чесно служити народові України, утверджувати гуманізм і соціальну справедливість у відносинах з фізичними і юридичними особами (2; 1993. - № 52. - Ст. 490).

Державні службовці отримуються свої повноваження від держави для забезпечення прав і свобод громадян, виконання службових обов'язків з метою забезпечення публічних інтересів. У зв'язку з цим державна служба повинна здійснюватися політично нейтральними, неупередженими службовцями, які діють виважено і результативно, дотримуються етичних вимог, підвищують авторитет державної служби, зміцнюють репутацію державного службовця. Всі правові акти держави (усні чи письмові) державний службовець виконує під особисту відповідальність. У той же час, отримавши для виконання розпорядження, службовець зобов'язаний оцінити його з точки зору відповідності закону та державним інтересам. Рішення і дії державного службовця повинні відповідати вимогам, визначеним законодавством. Права і законні інтереси громадян складають для державного службовця найважливіші категорії, тому що захищені права та свободи надають можливість стверджувати, що функції держави з цього питання є виконаними. Одночасно цим забезпечується стабільність суспільних відносин, підтримання режиму законності, гарантується загальний правопорядок.

Дотримання режиму законності у діяльності державного службовця слід розглядати не лише як виконання службових повно-

важень в обсязі й у спосіб, передбачений Конституцією та законами України. І поза часом виконання службових повноважень державний службовець зобов'язаний дотримуватися службової етики. Зайняття громадянином посади державного службовця зумовлюється низкою обставин, серед яких значна кількість має суб'єктивний характер, — освіта, досвід роботи на державній службі, відповідна кваліфікації та ін. Але зайняття посади державного службовця тієї чи іншої категорії передбачає, що особа, яка на неї претендує, має моральне право на цю посаду. Моральна сторона полягає в тому, що не лише за професійними чи освітніми якостями особа може зайняти відповідну посаду державного службовця, а й за своїми моральними якостями, ставленням до людей, їх гідності, честі, сумлінним ставленням до служби вона відповідає посаді. Державний службовець не повинен без належних на те повноважень брати на себе зобов'язання або давати обіцянки від імені та під відповідальність державних органів чи посадових осіб.

У спеціальній літературі, дискусіях порушується питання про політичну діяльність державних службовців, їх ставлення до партій, рухів, інших політичних об'єднань громадян. Дехто з спеціалістів висловлюється у підтримку позиції, що державний службовець має утримуватися від політичної діяльності у формі політичних заяв та акцій, будь-яким іншим чином засвідчувати своє особливе ставлення до певних політичних партій або рухів. Зокрема, це пов'язується з неупередженим виконанням свої обов'язків, заборону для державних службовців надавати якихось переваг чи виявляти прихильність до окремих фізичних чи юридичних осіб. Державному службовцю слід уникати дій, які можуть викликати підозру щодо його упередженості у вирішенні службових справ, він не повинен також під час виконання своїх повноважень чи поза межами державної служби вчиняти дії, що можуть негативно вплинути на його моральні риси. У той же час ні Загальна декларація прав людини, ні Європейська Конвенція з прав людини не ставлять питання про обмеження політичної активності осіб, які перебувають на державній службі, не обмежують можливостей державних службовців виявляти своє ставлення до політичних партій. Державні службовці можуть бути членами партій, рухів, що, однак, не повинно заважати сумлінному виконанню ними своїх повноважень. Службовці повинні уникати дій, що можуть бути розцінені як використання службового становища у власних чи корпоративних інтересах або негативно вплинути на його репутацію як державного службовця.

У своїй діяльності державний службовець має дотримуватись і забезпечувати дотримання визначених законодавством прав органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій усіх форм власності, об'єднань громадян, припиняти будь-які спроби порушення чи обмеження прав і свобод громадян, їх об'єднань, забезпечувати рівність прав і свобод громадян незалежно від раси, статі, соціального походження, мови, політичних, релігійних та інших переконань, майнового стану, місця проживання, тощо. Сприяння утвердженню і забезпеченню прав та свобод людини і громадянина, реалізації обумовлених цими правами і свободами правомірних інтересів громадян є обов'язком державного службовця. Своєю поведінкою він не повинен провокувати виникнення конфліктних ситуацій у стосунках з фізичними і юридичними особами. З цією метою він має роз'яснювати цим особам значення їх дій чи вимог для суспільства, держави, регіонів, підприємств, установ, організацій, окремих громадян, запобігати непорозумінням, а в разі виникнення конфліктів усіма правомірними засобами добитись їх усунення, розв'язати конфліктну ситуацію або звернутися до вищих органів (посадових осіб), які мають повноваження для вирішення спірних питань.

Законодавство забороняє державним службовцям здійснювати дії, що можуть трактуватися як підстава запідозрення його в корупції (2; 1995. - № 34. - Ст. 266). Керівники державних органів, їх структурних підрозділів зобов'язані контролювати додержання державними службовцями антикорупційного законодавства, вживати заходів щодо запобігання корупції, лобіювання інтересів фізичних і юридичних осіб. Посадовим особам державних органів та їх апарату забороняється сприяти, використовуючи своє службове становище, проведенню зовнішньоекономічної, кредитної, банківської та іншої діяльності з метою одержання за це для себе, своїх родичів або інших осіб матеріальних благ, послуг, пільг чи інших переваг. З метою виконання своїх громадянських обов'язків державний службовець зобов'язаний вчасно декларувати свої доходи і членів своєї сім'ї, валютні рахунки в Україні та за кордоном, сплачувати податки, збори і вносити інші обов'язкові платежі в порядку і розмірах, установлених законом.

Для державних службовців будь-якої категорії чи рангу обов'язком є виконання актів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийнятих у межах їх повноважень. Акти, що встановлюють особливості правового статусу дер-

жовних службовців, не можуть обмежувати права і свободи державного службовця, встановлювати для нього не передбачені законом пільги або інші переваги, скасовувати або змінювати встановлені законом обмеження чи заборони щодо державної служби.

Державний службовець як особа, яка виконує функції відповідного державного органу, зобов'язаний шанобливо ставитися до інших державних службовців, громадян, бути ввічливим, коректним у службових стосунках, дотримуватися високої культури спілкування. Державні службовці вступають також у відносини з об'єднаннями громадян, релігійними організаціями. У всіх цих взаємовідносинах державний службовець повинен діяти виключно на підставі закону, в межах наданих йому повноважень, без будь-якого втручання в їх правомірну діяльність.

У сфері внутрішньоорганізаційних відносин державний службовець має спрямовувати зусилля на створення належних умов праці, ефективного забезпечення виконання службовцями своїх повноважень, шанобливо ставитися до підлеглих, захищати їх від протиправних чи своєвольних дій з боку інших службовців чи органів, об'єктивно оцінювати результати діяльності підлеглих, контролювати їх роботу. Керівник не повинен надавати будь-які привілеї чи переваги окремим підлеглим і несе відповідальність за виконання покладених на них повноважень, домагається, щоб вони особисто виконували свої функції.

У відносинах з громадянами поведінка державного службовця повинна бути ввічливою, неупередженою, коректною — такою, щоб громадянин був упевненим, що йому сприятимуть і нададуть необхідну допомогу в його правомірних діях і вимогах. Своєчасний розгляд звернень громадян, поданих у встановленому законом порядку, і прийняття відповідних рішень, здійснення заходів до усунення причин і наслідків порушень прав та свобод громадян є одним з найважливіших завдань державних службовців. Службовець не вправі розголошувати інформацію, довірену йому громадянином, без його дозволу, а також інформацію, яка стала відомою внаслідок його службових повноважень, якщо остання не містить небезпеки для держави, суспільства чи окремих громадян, як і не має права приховувати від громадян факти чи обставини, що становлять загрозу для життя, здоров'я і безпеки людей, крім відомостей, які складають державну таємницю.

Участь державного службовця у діяльності об'єднань громадян, релігійних організацій допускається виключно на громадсь-

ких засадах: він не може бути їх засновником, входити до складу керівних органів або займати керівні посади. Відносини з об'єднаннями громадян та релігійними організаціями будуються державним службовцем на засадах невторчання у їх правомірну діяльність без отримання у будь-якій формі винагороди.

У відносинах з представниками міжнародних організацій, іноземних установ, громадянами інших країн державний службовець діє за правилами, встановленими міжнародними актами, чинними протоколами, в межах повноважень державного органу, який він представляє в інтересах Української держави, поважаючи звичаї і традиції народів інших країн. Якщо на думку державного службовця виникла загроза інтересам України, правам і свободам її громадян, він зобов'язаний невідкладно повідомити про це керівника державного органу, в якому працює, або правоохоронні органи.

Аналіз засад забезпечення прав людини і громадянина у сфері державної служби буде неповним, якщо не зупинитися на питаннях, що стосуються права на державну службу та порядку її проходження.

Згідно з Законом України "Про державну службу" громадяни України мають право на державну службу незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання, які одержали відповідну освіту чи професійну підготовку і пройшли в установленому порядку конкурсний відбір або за іншою процедурою, передбаченою Кабінетом Міністрів України.

Наведене та інші положення згаданого Закону дають можливість вирізнити три умовні групи вимог, дотримання яких необхідне для вступу на державну службу та її проходження.

Перша група — це вимоги щодо правового статусу особи. Однією з головних є та, що на державну службу можуть бути зараховані лише ті особи, які мають громадянство України. Громадянство, як відомо, визначає постійний правовий зв'язок особи і держави, виявляється у їх взаємних правах та обов'язках і не поєднується з конкретною організацією (трудовими чи службовими відносинами). Держава забезпечує охорону і захист прав громадян, оскільки громадянство є невід'ємним правом людини. Закон не встановлює порядку зарахування на державну службу іноземних громадян.

У законодавчому порядку встановлені відносини, пов'язані з прийняттям на державну службу. Так, особи, визнані у встановленому порядку недієздатними, або ті, які мають судимість, несумісну

з зайняттям певної посади, не можуть зараховуватися на державну службу. Це стосується і випадків прийняття на державну службу осіб, які будуть безпосередньо підпорядковані або підлеглі особам, які є близькими родичами чи свояками (крім патронатної) служби. Державна служба не може бути пов'язана з зайняттям посади в двох чи більше органах чи організаціях незалежно від того, державні вони чи ні.

Закон не встановлює мінімальний вік, з якого можна займати посади на державній службі (крім окремих випадків). Це питання слід вирішити з урахуванням віку-досягнення особою повної правосуб'єктності (18-ти років), а також місця проходження служби.

Друга група вимог пов'язана із встановленням заборон для державних органів та посадових осіб при вирішенні питання про зарахування на державну службу. Вони, на перший погляд, стосуються державних органів та посадових осіб, але мають пряме відношення до особи, громадянина. При зарахуванні на державну службу неприпустимими є будь-які прямі чи непрямі обмеження, пов'язані з соціальним і майновим станом, походженням, расовою чи національною належністю, статтю, кольором шкіри, політичними поглядами, релігійними переконаннями, місцем проживання, а також іншими обставинами, якщо громадянин має відповідну освіту і професійну підготовку. Недопустимими є й обмеження при прийомі на державну службу за мовними ознаками, що не виключає обов'язку державного службовця знати державну мову і вести нею необхідну документацію.

Третя група стосується спеціальних вимог, що висуваються до особи, яка претендує на зайняття відповідної посади в державному органі чи його апараті. Вона пов'язана з рівнем освіти і кваліфікації (професійної підготовки). У деяких випадках законодавчо встановлені мінімальні кваліфікаційні вимоги. Так, в органи внутрішніх справ на посади рядового і молодшого начальницького складу не приймаються громадяни, які не мають повної середньої освіти. Слідчі органів прокуратури, їх заступники та помічники повинні мати вищу юридичну освіту. Але в цілому питання про рівень освіти та кваліфікації (професійної підготовки) для зайняття посад державних службовців різних категорій у державних органах та їх апараті, державних підприємствах, установах та організаціях потребують свого вирішення. В одних випадках зайняття посади державного службовця може бути пов'язано лише з рівнем освіти, а в інших — і з рівнем професійної підготовки. До таких можна віднести

вимоги щодо спеціальності, стажу роботи, в тому числі за фахом, досвіду організаційної (управлінської) роботи, вчених ступенів та звань для заміщення певних посад, проходження підвищення кваліфікації (стажування). У деяких випадках необхідно встановити й інші вимоги, що висуваються при зайнятті конкретних посад: стан здоров'я, обов'язковість проходження випробувального строку, можливість перевірки особи на допуск до державної служби тощо. Перевірка на допуск до державної служби можлива у випадках, коли служба пов'язана з державною таємницею, необхідністю в'яснити, чи не притягувалася особа раніше до кримінальної або адміністративної відповідальності, займається підприємницькою діяльністю особисто, через довірених осіб, займає посади в інших державних органах, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях, об'єднаннях громадян.

Підвищення рівня організаційно-технічного, інформаційного забезпечення процесу підготовки, прийняття, оцінки і реалізації управлінських рішень, поширення координаційних функцій державних органів, необхідність координації різних структур державного управління, зв'язків центральних та місцевих органів, а також їх зв'язків з органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями вимагають підготовки в галузі права, економіки, теорії управління, соціології, політичної освіти, вміння спілкуватися з людьми, вести аналітичну роботу. Разом з тим це не повинно стати перешкодою для зайняття громадянином посади державного службовця, якщо держава буде піклуватися про підвищення загального рівня освіти, розвиток гуманітарної освіти, створить можливості для отримання кожним належної професійної підготовки.

- Список літератури:* 1. Конституція України. - К.: Юрінком, 1996.
2. Відом. Верхов. Ради України.